

Mancomunitat de Catalunya: la reconstrucció d'una nació

La institució creada per Prat de la Riba volia bastir el catalanisme sobre política social i progrés tecnològic

Exposició del Centenari de la Mancomunitat, a la Diputació de Barcelona. Foto: Josep M. Montaner.

Març de 1892. A la capital del Bages. En el transcurs de l'assemblea que va culminar en l'aprovació de les famoses Bases de Manresa, un dels participants, Josep Puig i Cadafalch (https://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Puig_i_Cadafalch), va fer una intervenció dient que Catalunya només tindria pes com a nació si era capaç de reconstruir-se de la mà del progrés social i tecnològic, i de l'impuls a la ciència i a l'ensenyament.

Des del seu inici, el catalanisme polític va tenir clar que la nació només podria ser si sabia ser útil a les necessitats socials de la ciutadania. Anys més tard, Josep Puig i Cadafalch seria el segon president de la Mancomunitat, després de la mort d'Enric Prat de la Riba.

En els anys de la Mancomunitat (1914-24) es van posar les bases per a un desenvolupament del país en tots els camps. S'ha parlat molt del que es va aconseguir en les grans institucions erigides, des de la Biblioteca de Catalunya a l'IEC, o al paper de l'ensenyament tècnic. En canvi, un dels aspectes menys coneguts de l'obra feta és el de la política social. L'exposició "Enric Prat de la Riba i la Mancomunitat" (<http://www.naciodigital.cat/galeria/2484/pagina1/exposicio/centenari/mancomunitat/barcelona>), que encara es pot veure a la seu de la Diputació de Barcelona, ofereix una bona perspectiva de l'obra feta en tots els àmbits.

L'acció contra les malalties

A la Catalunya d'inicis del segle XX, no existia res semblant a una seguretat social. Alguna dada és esfereïdora: la mortalitat infantil a Barcelona era del 14,1% el 1915 (la mitjana a Europa era inferior al 10%). Amb els pocs recursos de què disposava, la Mancomunitat va fer coses. Es va ampliar la Casa de la Maternitat, fent una campanya perquè les mares no tinguessin els fills a casa. Es va crear el Servei de Sanitat, que va engegar una acció contra les pitjors malalties, com el tifus i la tuberculosi. El sanejament del Delta del Llobregat va reduir el paludisme en un 70%. En la majoria dels hospitals es van instal·lar lavabos i banys. Es va crear l'Escola d'Infermeres.

Sorprèn l'esforç fet en àmbits més específics en què els responsables de la Mancomunitat van voler també incidir. En el camp de la salut mental, Catalunya no disposava encara d'un manicomi regional?. La situació als frenopàtics privats era deplorable. Es va ampliar el manicomi de Salt i se'n va projectar un altre a Santa Coloma de Gramenet, que seria inaugurat anys més tard.

El gran canvi en sanitat i beneficència va ser de concepte. La Mancomunitat va considerar la salut pública com un àmbit d'actuació a nivell català, no només local, entenent-la com un servei públic i amb una visió global que aplegava prevenció, cura i rehabilitació.

Telèfons i carreteres

En el pla de les infraestructures, els telèfons i les carreteres van ser els dos principals èxits de l'obra de la Mancomunitat. Aquella Catalunya era un país que anava amb carro. La meitat dels pobles catalans estaven incomunicats. Però començava a proliferar el cotxe: el 1914, n'hi havia uns 10.000 a tot l'estat. També s'estenien els anomenats cotxes de línia (autocars) i s'imposava la necessitat de disposar d'una xarxa de carreteres locals, les que estaven dins de les competències de municipis i diputacions. Es va fer un gran esforç en carreteres comarcals i camins veïnals. En deu anys, un total de 218 municipis que estaven incomunicats disposarien d'accés per carretera.

Però va ser la xarxa telefònica on l'èxit va ser més clamorós. És difícil fer-se a la idea del que va representar l'obra de la Mancomunitat si oblidem quina era la realitat del país. Dels 1.087 municipis de Catalunya en aquell moment, només tenien telèfon trenta-vuit! Però el context ho posava tot encara més complicat. Pocs mesos després de la constitució de la Mancomunitat, va esclatar la Primera Guerra Mundial. Espanya en va restar al marge, però els efectes del conflicte

es van notar. Pel que fa a la xarxa telefònica, la Mancomunitat va haver d'afrontar l'escassetat de fil de coure. Això va obligar a recórrer a fil de ferro, que dificultava la instal·lació de les línies. L'any 1925 hi havia 6.000 quilòmetres de línia, però només la meitat era de coure.

Hi va haver molts entrebancs. L'Estat no va aportar cap suport econòmic a l'extensió del telèfon. A més, molts municipis es van resistir a instal·lar el telèfon perquè ho veien com una despesa innecessària. Finalment, es va decidir que els pobles obtindrien una part dels ingressos dels locutoris a canvi d'assumir el lloguer de l'espai, la llum i la despesa de personal. En les darreries de la Mancomunitat, 410 pobles disposaven del seu telèfon. A la ciutat de Balaguer, es va construir la primera central automàtica de l'estat espanyol, que podia oferir servei a mil abonats.

Barcelona era un cas a banda. L'any 1921, caducava la concessió a la Companyia Peninsular i el servei anava empitjorant. La Mancomunitat fou ignorada i el Govern espanyol va donar la concessió de la xarxa estatal a la Compañía Telefónica Nacional de España (CTNE), que s'acabava de crear. Feia pocs mesos que s'havia establert la dictadura del general Primo de Rivera. Això sí: com a director tècnic de la nova companyia es va nomenar Esteve Terradas, l'home que havia dirigit la instal·lació de la xarxa telefònica de la Mancomunitat.

En canvi, molt diferent va ser el cas de la xarxa ferroviària, una de les ambicions de la Mancomunitat. Es van planificar quatre línies ferroviàries secundàries: Lleida-Fraga, Reus-Mont-roig, Balaguer-Tàrraga i Tarragona-Cervera-Ponts, en un moment en què el creixement industrial del país requeria una àmplia xarxa. Les quatre línies sumaven 230 quilòmetres, amb un pressupost avaluat de catorze milions de pessetes. Però calia el suport del govern espanyol i el projecte va quedar en via morta.

Un dels investigadors que més ha estudiat aquest període és Santiago Riera i Tuèbols, catedràtic de la UB, historiador i enginyer industrial. En el seu treball "Serveis i ensenyaments tècnics, carreteres i telèfons" (dins de l'obra "La Mancomunitat de Catalunya. Simposi del Centenari". IEC, 2015), Riera i Tuèbols va escriure, en la línia del que somiava Prat de la Riba, que amb l'obra feta, s'havia encarrilat el camí que menava no pas a tenir una Diputació més gran, sinó a aconseguir per a Catalunya un cos d'Estat. Després de la derogació de la Mancomunitat, el 1925, caldria tornar a començar, però amb un antecedent i un model?.

Mancomunitat de Catalunya, 1914: de la modernitat a la nació
(<http://www.naciodigital.cat/noticia/88555/mancomunitat/catalunya/1914/modernitat/nacio>)

Albert Balcells: «Els deu anys de Mancomunitat van ser cabdals en la conscienciació nacional»
(<http://www.naciodigital.cat/noticia/89147/albert/balcells/deu/anys/mancomunitat/van/ser/cabdals/conscienciacio/nacional>)